

Evaluation and the Role of Religious and National Identities in the Revolutionary Identity of Students in the Education System of the Islamic Republic of Iran

Armin Mansouri¹

Abbasali Soleimani Khashab (Ph. D.)²

Abstract

After the Islamic revolution, Iranian society has a revolutionary identity that emerges in its institutions, especially education. The purpose of this research is to evaluate the students' identity based on the values of the Islamic Revolution and investigate the role of religious and national identity in their revolutionary identity. The method of this research is mixed method and has two qualitative and quantitative stages; In the first stage, the analysis of the content of the values of the Islamic Revolution from the statements of Imam Khamenei and in the second stage, the evaluation of the students' identity based on these values has been done. The type of first stage is content analysis and informations collected by library method. The second stage is done by correlational survey method and the tool of this stage is the modified questionnaire of Gharibzadeh and Hosseinpour (2018). The theoretical framework of this research originates from the adaptation of Bloom's goal orientation theory with the values obtained from the views of the Supreme Leader. The statistical population were high school students who studying in 2017-2018. The sample size consists of 1915 people. The sampling method is purposefully available in the first stage and random cluster sampling in the second stage. The average of all three identities was higher than the assumed average (2.5), but religious and national identities were higher than the average (3) and revolutionary identities were lower than the average. There is a positive and significant correlation between these three identities and the results of regression analysis show that the cognitive ($\beta = 0.012$) and emotional ($\beta = 0.047$) tendencies of religious identity do not have the ability to predict revolutionary identity. Revolutionary identity and religious identity in cognitive and emotional tendencies are better than behavioral tendencies. If one knows more about religion or has an emotional attachment to religion, cannot say that revolutionary identity is certainly desirable; but if religion is actioned, the revolutionary identity will be at a desirable level. Also, as the awareness of national issues increases, the revolutionary identity decreases.

Keywords: *Education System, Religious Identity, National Identity, Revolutionary Identity.*

1. Correspondent Author: PhD. University of Qom, arminmansouri96@gmail.com

2. Assistant Professor, Department of psychology, Faculty and Research Institute of Social and Cultural Sciences, Imam Hossein University, a.soleymani.kh@gmail.com

پروہشگاہ علوم انسانی و مطالعات فرہنگی
پرتال جامع علوم انسانی

ارزیابی و نقش هویت‌های دینی و ملی در هویت انقلابی دانش‌آموزان نظام آموزش و پرورش جمهوری اسلامی ایران

آرمین منصوری*، عباسعلی سلیمانی خشاب**

تاریخ دریافت: ۱۴۰۱/۰۴/۲۹

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۱/۰۹/۲۵

چکیده

جامعه ایران بعد از انقلاب اسلامی برخوردار از هویتی انقلابی است که در نهادهای آن و به خصوص آموزش و پرورش ظهور می‌یابد. ارزیابی هویت دانش‌آموزان بر اساس ارزش‌های انقلاب اسلامی و بررسی نقش هویت دینی و ملی در هویت انقلابی آنان، هدف این پژوهش است. روش این تحقیق آمیخته بوده و دو مرحله کیفی و کمی دارد؛ در مرحله اول، تحلیل محتوای ارزش‌های انقلاب اسلامی از بیانات امام خامنه‌ای (مدظله‌العالی) و در مرحله دوم، ارزیابی هویت دانش‌آموزان بر اساس این ارزش‌ها صورت گرفته است. ماهیت تحقیق در مرحله اول از نوع تحلیل محتوا بوده و با روش کتابخانه‌ای انجام شده و ماهیت آن در مرحله دوم از نوع همبستگی و به روش پیمایشی بوده و ابزار این مرحله، پرسش‌نامه تعدیل شده غریب‌زاده و حسین‌پور (۱۳۹۸) می‌باشد. چهارچوب نظری این پژوهش منبعت از تطبیق نظریه جهت‌گیری هدف بلوم با ارزش‌های برگرفته شده از دیدگاه‌های مقام معظم رهبری است. جامعه‌ی آماری شامل کلیه دانش‌آموزان دوره متوسطه دوم کشور و مشغول به تحصیل در سال ۱۳۹۸-۱۳۹۷ بوده‌اند. حجم نمونه، متشکل از ۱۹۱۵ نفر بوده و نمونه‌گیری در ابتدا به روش در دسترس هدفمند و در گام دوم خوشه‌ای تصادفی بوده است. نمونه‌گیری در پنج کلاشهر تهران، تبریز، مشهد، اصفهان و شیراز صورت گرفته است. نتایج نشان می‌دهند که میانگین هر سه هویت از میانگین مفروض (۲/۵) بالاتر بوده اما هویت‌های دینی و ملی از حد متوسط (۳) بالاتر و هویت انقلابی از حد متوسط پایین‌تر است. همبستگی مثبت و معنی‌داری میان این سه هویت مشاهده می‌شود و نتایج تحلیل رگرسیون نشان می‌دهد که گرایش‌های شناختی ($\beta=0/012$) و عاطفی ($\beta=0/047$) هویت دینی توانایی پیش‌بینی هویت انقلابی را ندارند بر اساس یافته‌های حاصل، اگر شناخت از دین یا تعلق عاطفی نسبت به دین بیشتر باشد، نمی‌توان گفت قطعاً هویت انقلابی مطلوب است؛ اما اگر عمل نسبت به دین تحقق یابد، هویت انقلابی در سطح مطلوبی خواهد بود. همچنین هرچه شناخت نسبت به مسائل ملی افزایش می‌یابد، هویت انقلابی کاهش می‌یابد.

کلیدواژه‌ها: آموزش و پرورش، هویت دینی، هویت ملی، هویت انقلابی.

مقدمه

هر جامعه‌ای اگر به دنبال حرکت پیوسته و بدون توقف و در نهایت سعادت خود بر اساس ارزش‌های مورد نظرش است، تعلیم و تربیت نسل‌های آتی خود برای سالیان طولانی را اولویت اول و اصلی خود قرار می‌دهد. این مسئله به قدری ضرورت دارد که خداوند متعال در قرآن مجید می‌فرماید: «هُوَ الَّذِي بَعَثَ فِي الْأُمِّيِّينَ رَسُولًا مِنْهُمْ يَتْلُو عَلَيْهِمْ آيَاتِهِ وَيُزَكِّيهِمْ وَيُعَلِّمُهُمُ الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ وَإِنْ كَانُوا مِنْ قَبْلُ لَفِي ضَلَالٍ مُبِينٍ» (جمعه/آیه ۲).

بررسی و مطالعه اسناد بالادستی از جمله سند تحول بنیادین آموزش و پرورش (۱۳۹۰) نیز نشان می‌دهد که یکی از اهداف اصلی انقلاب اسلامی، تعلیم و تربیت نسل‌های آتی کشور و شکل‌دهی هویت آن‌ها بر اساس ارزش‌های اسلامی - ایرانی است. با توجه به بیانیه گام دوم انقلاب و تاکید مقام معظم رهبری (مدظله‌العالی) بر نقش جوانان در پیشبرد اهداف انقلاب در چهل سال دوم آن، پرداختن به این مهم بیش از پیش ضرورت می‌یابد (مقام معظم رهبری، ۱۳۹۷).

در این بین نظام تعلیم و تربیت در شکل‌گیری هویت افراد نقش قابل توجه‌تر و مهم‌تری را نسبت به عوامل دیگر ایفا می‌کند. مقام معظم رهبری (مدظله‌العالی) در دیدار با فرهنگیان در رابطه با هویت جوانان و نوجوانان این امر مهم را خاطر نشان کردند: «یک عده‌ای می‌خواهند لالایی بخوانند که ما خوابمان ببرد و نفهمیم دشمن مشغول چه کاری است. در عرصه‌ی تربیت انسان‌های والا، انسان‌های باهمت، انسان‌های رشید و شجاع، انسان‌های با هدف - در عرصه‌ی این تربیت مهم، این کار عظیم - یک جنگی برپا است؛ یک عده‌ای می‌خواهند درست عکس این تحقق پیدا بکند و جوان مؤمن، جوان مسلمان، جوان ایرانی با این خصوصیات پرورش پیدا نکند. از راه‌های مختلف دارند تلاش می‌کنند. این مسئله‌ی هویتی که بنده مکرر روی آن تکیه می‌کنم، ناظر به این مسئله است. دانش آموز ما بایستی با احساس هویت ملی رشد کند و تربیت پیدا کند و بزرگ بشود و پیش برود. وقتی یک جوان احساس هویت کرد، از انحراف، از خیانت، از سستی و تنبلی پرهیز خواهد کرد. عمده‌ی این اشکالاتی که گاهی پیش می‌آید به خاطر این است که آن احساس هویت حقیقی، احساس هویت ملی در یک انسان وجود ندارد. وقتی احساس هویت وجود نداشت، دیگران می‌توانند او را به این سمت و آن سمت [بکشند]» (مقام معظم رهبری، ۱۳۹۷).

با توجه به اینکه دانش‌آموزان امروز به مرور زمان تشکیل‌دهنده‌ی نسل چهارم به بعد انقلاب

هستند آینده انقلاب اسلامی و نظام اسلامی بی‌شک رابطه مستقیم با نحوه‌ی شکل‌گیری هویت و شخصیت آن‌ها دارد. نقطه آغاز ورود هر فرد به اجتماع دوران دانش‌آموزی و مخصوصاً دوره‌ی متوسطه می‌باشد. این دانش‌آموزان کنونی هستند که در آینده نه چندان دور مسئولیت مدیریت، هدایت و پیش‌برد جامعه و کشور را بر عهده خواهند گرفت. در صورتی که در این دوران فضایی از طرف نظام تعلیم و تربیت مهیا شد که این افراد بر اساس اهداف و مطابق با ارزش‌های انقلاب اسلامی رشد کنند، طبیعتاً حرکت به طرف اهداف و ارزش‌های اسلامی و انقلابی سرعت بسیار زیادی به خود می‌گیرد. مقام معظم رهبری (مدظله العالی) در دیدار با فرهنگیان این مسئله مهم را این‌گونه مطرح کردند: «آموزش و پرورش و تعلیم و تربیت عمومی کشور هدف‌هایی دارد، دنبال هدف‌هایی می‌گردد، این هدف‌ها چیست؟ این هدف‌ها عیناً همان هدف‌های نظام اسلامی است؛ این [اهداف] باید در آموزش و پرورش وجود داشته باشد؛ مورد توجه باشد. ما دانشجوی، دانش‌آموز، محصل، تربیت می‌کنیم با یک هدفی، به سمت یک آرمانی؛ این هدف عبارت است از همان هدفی که نظام اسلامی برای آن به وجود آمد. نظام اسلامی، جهان و جامعه‌ای را می‌خواهد بسازد پیشرو، با ارزش‌های متعالی، متدین، پایبند به شرایع الهی، با گستره‌ی بی‌انتهای افق دید. نگاه انسانی که در جامعه‌ی اسلامی و نظام اسلامی زندگی می‌کند، برای آینده هیچ محدودیتی ندارد، در هیچ جهتی؛ نه فقط در جهات معنوی، [بلکه] در جهات مادی و در جهات علمی، هیچ محدودیتی وجود ندارد» (مقام معظم رهبری، ۱۳۹۷). از سوی دیگر، امروزه مشکلات و چالش‌های بسیاری در زمینه‌ی تربیت نسل جوان و نوجوان کشور وجود دارد که بخشی از آن مشکلات و ثمرات آن‌ها در جامعه بالعیان مشاهده می‌شود. تربیت جوان مومن انقلابی از یک طرف وظیفه نظام اسلامی است و از طرف دیگر حرکت انقلاب به سوی اهدافش منوط به وجود همین نسل‌های مومن و انقلابی می‌باشد (بیانیه گام دوم انقلاب، ۱۳۹۷).

رصد دائمی وضعیت هویت نوجوانان و جوانان و برنامه ریزی دقیق علمی بر اساس آن قطعاً یکی از وظایف اصلی دغدغه‌مندان نظام تعلیم و تربیت باید باشد. در صورتی که در ابعاد مختلف هویت جوانان و نوجوانان ضعف وجود داشته باشد و عوامل موثر بر آن شناسایی نگردد و این کمبود و نقص و میزان آن سنجیده نشود و بر اساس این ارزیابی، برنامه‌ریزی‌های لازم صورت نگیرد؛ باید منتظر کند شدن حرکت انقلابی کشور و عقب‌گرد در التزام علمی و عملی به آرمان‌ها

و اهداف انقلابی و اسلامی بود. این مسئله ارزیابی‌های مربوط به هویت دانش‌آموزان و چاره‌جویی برای تحکیم هویت انقلابی آن‌ها را بیش‌ازپیش مهم جلوه می‌دهد تا هم موارد و انواع ضعف هویت میان دانش‌آموزان معین شود و به واسطه‌ی آن و براساس آن اقدام به چاره‌اندیشی شود و هم زنگ خطر برای افراد دلسوز باشد. بلاشک خروجی‌های یک ارزیابی علمی، کمک‌شایانی به برنامه‌ریزی و سیاست‌گذاری آموزشی و پرورشی می‌کند.

بنابر توضیحات ذکر شده؛ ارزیابی هویت دینی، ملی و انقلابی دانش‌آموزان متوسطه دوم و گرایش‌های سه‌گانه شناختی، رفتاری و عاطفی آن‌ها بر اساس ارزش‌های اسلامی-ایرانی و همچنین بررسی نقش هویت دینی و ملی در هویت انقلابی، هدف اصلی این پژوهش می‌باشد.

سؤالات پژوهش

سؤال اصلی تحقیق

هویت‌های دینی، ملی و انقلابی دانش‌آموزان نظام آموزش و پرورش جمهوری اسلامی ایران چگونه ارزیابی می‌شود و نقش هویت‌های دینی و ملی در هویت انقلابی آنان چیست؟

سؤالات فرعی

۱. هویت دینی، ملی و انقلابی دانش‌آموزان متوسطه دوم و گرایش‌های شناختی، رفتاری و عاطفی آن‌ها، مبتنی بر ارزش‌های اسلامی-ایرانی در چه وضعیتی است؟
۲. رابطه‌ی میان هویت دینی، ملی و انقلابی دانش‌آموزان متوسطه دوم و گرایش‌های شناختی، رفتاری و عاطفی آن‌ها با یکدیگر چگونه است؟
۳. آیا هویت انقلابی دانش‌آموزان متوسطه دوم بر اساس گرایش‌های شناختی، رفتاری و عاطفی هویت دینی و ملی قابل پیش‌بینی است؟

مبانی نظری و ادبیات تحقیق

تعریف مفاهیم و اصطلاحات

هویت: هویت از مهم‌ترین مباحث و مؤلفه‌های مربوط به مطالعه انسان است. هویت آگاهی

فرد از جایگاه و منزلت خود و آگاهی از نقش‌ها و وظایف خود است. (زکی، ۱۳۹۵) هویت در معنای لغوی؛ یعنی، حقیقت و ماهیت چیزی؛ یا هویت پاسخ به سؤال چه کسی بودن و چگونه بودن است. در تعریف فلسفی، هویت همان حقیقت جزئی است «الحقیقه تسمی هویه، یعنی هرگاه ماهیت با تشخص لحاظ و اعتبار شود هویت گویند» و لذا می‌توان گفت هویت تشخص ماهیت در خارج است. از دیدگاه دیگر هویت فرایند پاسخگویی آگاهانه هر فرد به یک دسته سؤالات در مورد خودش می‌باشد از گذشته‌اش که او چه کسی است، کجا بود، چه بود، چه هست و به چه قبیل، نژاد یا ملت تعلق دارد، منشاء ابتدایی و اصلی‌اش کجاست و در تمدن جهان چه نقشی داشته است. (نیکروی، ۱۳۹۲) هویت به معنی شخصیت یا وجود عینی افراد یا اشخاص است و در بیانی دیگر هویت روندی در حال شدن است که شناسنامه فرد و عاملی برای شناخته شدن او محسوب می‌شود. (باقریان فر و همکاران، ۱۳۹۷)

هویت دینی: رابطه آدمی و دین و نسبتی که با آن پیدا می‌کند، در مقوله هویت دینی قابل تبیین و توضیح است. بدیهی است از پیامدهای تکوین هویت دینی، احساس تعهد و مسئولیت در قبال ارزش‌ها و باورهای آن مکتب می‌باشد. برخی از صاحب‌نظران، تعهد را به عنوان سنگ بنای هویت دینی تلقی می‌نمایند. (شرفی، ۱۳۸۰)

هویت ملی: هویت ملی به مجموعه‌ای از ویژگی‌ها و وابستگی‌ها و پیوندهای جغرافیایی، تاریخی، فرهنگی و اجتماعی و قومی که زندگی انسان را در بر می‌گیرد و عضو جامعه به آن می‌بالد و افتخار می‌کند اطلاق می‌گردد. هویت ملی نوعی احساس ملی است و عبارت است از وجود احساس مشترک یا وجدان دسته جمعی در میان عده‌ای از انسان‌ها که یک واحد سیاسی یا ملت را می‌سازند. (نیکروی، ۱۳۹۲)

هویت انقلابی: هویت انقلابی اعتقاد و التزام به تمام ارزش‌های انقلاب اسلامی و پیروی از رهبری و تمام تمام اهداف انقلاب است. (پروانه و همکاران، ۱۳۹۵) هویت انقلابی با پیروزی انقلاب اسلامی و تاسیس نظام جمهوری اسلامی در یک گفتمان مشترک با نیروهای اجتماعی و دولت انقلابی بر مبنای اسلام شیعی شکل گرفت و در واقع هویت انقلابی اعتقاد و التزام به همه ارزش‌ها و نمادهای انقلاب اسلامی می‌باشد. (محمودی، ۱۳۹۷)

اساساً هویت انقلابی ماهیتی مستقل از هویت دینی و هویت ملی ندارد؛ زیرا هویت انقلابی بر اساس ارزش‌های انقلاب اسلامی شکل می‌گیرد و ارزش‌های انقلاب اسلامی همان ارزش‌های اسلامی و ایرانی هستند. با توجه بیانات مقام معظم رهبری (مدظله العالی) ارزش‌های انقلاب اسلامی بر اساس مبانی اسلام ناب و مبانی امام خمینی (ره) می‌باشند؛ مبانی که عیناً و دقیقاً برخاسته از اسلام و به عبارت واضح‌تر عین اسلام ناب است. مقام معظم رهبری (مدظله العالی) می‌فرماید: «انقلاب برای دستیابی به آن ارزشها بود. و اما این ارزشها چیست؟... البته اگر بخواهیم این ارزشها را در یک کلمه بیان کنیم، من عرض می‌کنم اسلام؛ اما اسلام یک کلمه‌ی مجمل است و تفصیل گوناگونی از آن می‌شود. ملت ما به دنبال ارزشهایی بود که همه‌اش در داخل اسلام هست» (مقام معظم رهبری، ۱۳۷۹). در بیانات دیگری این مسئله را چنین مطرح می‌کنند: «البته ارزشهای انقلابی از ارزشهای اسلامی به هیچ وجه تفکیک پذیر نیست؛ اینها باهم یکی است. کسی نمی‌تواند بگوید من مسلمانم؛ اما انقلاب را قبول ندارم، و یا بگوید من انقلابی هستم؛ اما اسلام را قبول ندارم! امروز زنده‌ترین تپش‌های انقلابی در اینجا است؛ بسیج‌کننده‌ترین نیروهای مردمی، این انقلاب است؛ در حالی که سرتاسر دنیا، انباشته از انقلاب‌های گوناگون است. پس انقلابی غیر اسلامی و اسلامی غیر انقلابی نداریم. ارزشهای انقلابی، همان ارزشهای اسلامی است» (مقام معظم رهبری، ۱۳۶۸). با تتبع در بیانات دیگر ایشان مشخص می‌شود که منظور از ارزش‌های انقلاب اسلامی همان ارزش‌های اسلامی- ایرانی است که در بیانات مختلفی آن را شرح داده‌اند؛ از جمله در بیاناتی می‌فرمایند: «آنچه مهم است، حفظ هویت جمعی یک ملت یا یک مجموعه‌ی انسانی است، زیر هر نامی. هویت ایرانی - اسلامی مردم ما و ملت ما، به برکت انقلاب اسلامی، به برکت حضور مردم در صحنه و دخالت و شراکت مردم در مسائل اساسی نظام، یک واقعیت جاافتاده است. امروز دنیا ملت ایران را به مسلمانان همراه با آگاهی و بصیرت و پیشگامی و پیشرفت در میدانهای مختلف میشناسد؛ این چیز کمی نیست. بخصوص امروز که حرکت‌های اسلامی در دنیای اسلام آغاز شده است، ملت ایران می‌تواند نقش ایفاء کند» (مقام معظم رهبری، ۱۳۹۰). «جمهوری اسلامی، جهت را صد و هشتاد درجه تغییر داد. ملت ایران احساس هویت میکند؛ هویت اسلامی که هویت ایرانی هم نشأت گرفته‌ی از همین هویت اسلامی است. احساس میکند که ایران اسلامی همان هویت گمشده‌ای است که بایستی این ملت دوباره آن را به دست بیاورد و بر اساس او، آرمان‌های خود را

معین و برنامه‌ریزی کند و تلاش و مجاهدت خود را شکل دهد. این کاری است که ملت ما بخوبی انجام داده است و دارد انجام می‌دهد» (مقام معظم رهبری، ۱۳۸۷).

چارچوب نظری

چارچوب نظری این پژوهش منبعث از تطبیق نظریه جهت‌گیری هدف بلوم با ارزش‌های برگرفته شده از دیدگاه‌های مقام معظم رهبری است. در نظریه بلوم هدف‌های آموزشی در سه حیطه شناختی، عاطفی و روانی - حرکتی قرار دارد و ارتباط و همبستگی میان این سه حیطه مورد بررسی قرار می‌گیرد. از طرف دیگر، ارزش‌های سازنده هویت‌های دینی، ملی و انقلابی از نگاه مقام معظم رهبری نیز در سه گرایش شناختی، عاطفی و رفتاری قابل‌گسترش هستند و هر کدام از این ابعاد کاملاً بر یکدیگر تأثیر می‌گذارند. بر این اساس و بر اساس نظریه بلوم، در صورتی که بُعد شناختی هویت فرد به خاطر عدم شناخت صحیح از اصول و مبانی ارزش‌های انقلاب اسلامی متزلزل باشد، نمی‌توان انتظار داشت که فرد در حیطه عاطفی و رفتاری واکنش مطلوب متناسب با ارزش‌ها از خود نشان دهد. همچنین در صورتی که فرد در جنبه عاطفی هویت دچار ضعف باشد شناخت او در نهایت منجر به رفتار بر اساس ارزش‌ها نخواهد بود و نیز در صورتی که رفتاری پیوسته در راستای ارزش‌های انقلاب اسلامی از فرد سر نزنند نمی‌توان شاهد دمیده شدن روح جدید در احساس و شناخت فرد بود؛ این رفتار است که فرد را خواهان شناخت و احساسات جدیدی می‌کند که منجر به عمل دوباره و نوبه نو شود؛ بنابراین چارچوب نظری پژوهش مبتنی بر نظریه بلوم در سه حیطه شناخت، عاطفه و رفتار و ارتباط و پیوستگی تنگاتنگ میان آن‌هاست.

پیشینه تحقیق

در رابطه با موضوع پژوهش، تحقیقاتی صورت گرفته‌اند؛ غریب زاده و حسین پور (۱۳۹۸) در پژوهش خود با عنوان «ارزیابی هویت دانشجویان مبتنی بر ارزش‌های انقلاب اسلامی» دریافته‌اند که میانگین مولفه‌های هویت دینی، ملی و انقلابی در دانشجویان به جز در یک مورد (گرایش عاطفی از هویت دینی) بالاتر از حد متوسط (۳) است. بین هویت ملی، دینی و انقلابی دانشجویان با هم رابطه مثبت و معنی‌دار وجود دارد. به عبارتی هرچه یکی از انواع هویت در فرد قوی‌تر باشد به همان اندازه هویت دیگری در دانشجویان قوی‌تر می‌شود.

امینی و همکاران (۱۳۹۶) پژوهشی با عنوان «بررسی وضعیت ابعاد هویت دینی و ملی دانشجویان (مورد مطالعه: دانشگاه کاشان)» انجام داده‌اند. این پژوهشگران دریافته‌اند که وضعیت هویت دینی و ملی دانشجویان مطلوب است. همچنین تفاوت معنی‌داری میان هویت دینی و ملی دانشجویان دختر و پسر مشاهده نمی‌شود و نیز تفاوت معنی‌داری در هویت دینی و ملی بر اساس مقطع تحصیلی مشاهده نمی‌شود. میان هویت دینی و ملی بر اساس رشته تحصیلی تفاوت معنی‌داری رویت می‌شود و هر دو هویت دینی و ملی دانشجویان رشته‌های علوم انسانی از رشته‌های دیگر بیشتر است. حیدری و رمضانی باصری (۱۳۹۴) در مقاله‌ای با موضوع «بررسی رابطه جهت‌گیری ارزشی مدرن با هویت دینی و مقایسه جنسیتی آن (مورد مطالعه: دانش‌آموزان متوسطه شهر مرودشت)» به این نتیجه رسیده‌اند که وضعیت هویت دینی پاسخگویان در سطح متوسطی قرار دارد. همچنین میانگین شاخص هویت دینی کل (۲/۹۷ از ۵) نیز بیانگر آن است که هویت دینی دانش‌آموزان متوسطه شهر مرودشت در سطح متوسطی است. در میان ابعاد هویت دینی، بعد اعتقادی دارای بیشترین میانگین (۳/۱۳ از ۵) و بعد عملی دارای کمترین میانگین (۲/۷۲ از ۵) بوده است. یافته‌های حاضر نشان از شکاف میان بعد اعتقادی و بعد عملی دانش‌آموزان دارد.

نتایج پژوهش امینی و همکاران (۱۳۹۳) با عنوان «تحلیل و ارزیابی هویت ملی و دینی دانشجویان دانشگاه کاشان و علوم پزشکی کاشان» نشان دادند که میانگین هویت دینی و مؤلفه‌های هویت ملی در دانشجویان دانشگاه بالاتر از حد متوسط است. بین هویت دینی و ملی دانشجویان رابطه مثبت و معنادار وجود دارد. بین هویت دینی و ملی دانشجویان بر حسب جنسیت، مقطع تحصیلی و معدل، تفاوت معناداری وجود ندارد. بر اساس یافته‌ها می‌توان این نکته را پذیرفت که هویت ملی و دینی به عنوان دو عرصه مهم از مقوله هویت، نقشی مهم و برجسته در ایجاد، احیا و رشد متوازن فرهنگی، اجتماعی و اقتصادی جوامع مختلف از جمله جامعه ایران ایفا می‌کند.

محمدی و توکلی (۱۳۹۴) در پژوهشی با عنوان «تاثیر انقلاب بر ارزش‌های اجتماعی؛ از فردگرایی تا جمع‌گرایی» به این نتیجه دست یافته‌اند که سیر تحول ارزش‌های عاطفی و رفتاری متقابل (مانند حس همکاری و تعاون، رسیدگی به فقراء و مستضعفان، احساس مسئولیت اجتماعی و...) در بیست سال بعد از انقلاب نسبت به ابتدای انقلاب افول چشم‌گیری کرده است ولی نسبت

به سال‌های قبل از انقلاب رشد مختصری را نشان می‌دهد. همچنین در زمینه مشارکت در مسائل سیاسی-اجتماعی، وضع کنونی نسبت به اوایل پیروزی انقلاب دچار افول شده اما در مسائلی مانند علاقه به سرنوشت کشور و مردم، حساسیت و اظهار نظر نسبت به مسائل سیاسی-اجتماعی و توجه به اخبار سیاسی کاهشی اندک داشته است. نتایج دیگر گویای آن هستند که پس از انقلاب اسلامی، احساس اقتدار ملی و اعتماد به نفس بیشتر شده و با اندک کاهشی همچنان ادامه دارد.

رشادی و حیدرخانی (۱۳۹۳) در پژوهشی که با موضوع «مطالعه میزان گرایش جوانان به مبانی هویت فرهنگی انقلاب اسلامی و عوامل اجتماعی موثر بر آن» انجام داده‌اند، دریافته‌اند که میانگین گرایش به هویت فرهنگی انقلاب اسلامی در میان جوانان کرمانشاه از متوسط بالاتر است. هرچه میزان مشارکت اجتماعی جوانان بیشتر باشد گرایش به هویت فرهنگی انقلاب اسلامی بیشتر است و هرچه میزان استفاده از رسانه‌های خارجی بیشتر شود گرایش به هویت فرهنگی انقلاب اسلامی کمتر می‌شود. این پژوهشگران به این نتیجه رسیده‌اند که میان پایگاه اقتصادی جوانان و گرایش به هویت فرهنگی انقلاب اسلامی رابطه معناداری وجود ندارد. همچنین نتایج نشان داده‌اند که میان جنسیت و گرایش به هویت فرهنگی انقلاب اسلامی رابطه معنادار وجود داشته و گرایش زنان به هویت فرهنگی انقلاب اسلامی از مردان بیشتر است.

جعفری و مهرداد (۱۳۹۱) در مقاله‌ای تحت عنوان «بررسی رابطه بین ترجیحات نظام ارزشی و هویت اجتماعی دانشجویان» در یکی از نتایج خود به میانگین نمره‌های آزمودنی‌ها بر حسب هویت اجتماعی و ترجیحات نظام ارزشی به شرح زیر دست یافته‌اند: در بین ابعاد هویت اجتماعی در مجموع، هویت ملی میانگین ۲۵/۱۴، مذهبی ۲۳/۶۶، خانوادگی ۲۲/۷۳، شخصی ۲۰/۲۸، قومی ۱۹/۹۷ را به خود اختصاص داده‌اند و در بین ترجیحات نظام ارزشی، ارزش ملی میانگین ۵۷، خانوادگی ۵۳، اجتماعی ۵۲، دینی ۵۰، علمی ۴۹، اقتصادی ۴۶، فردی ۴۵، هنری ۴۲، سیاسی ۳۷ و جهانی ۳۰ را کسب کرده‌اند.

کلانتری و همکاران (۱۳۸۸) در مقاله‌ای با عنوان «هویت دینی و جوانان (نمونه‌ی آماری جوانان شهر شیراز)» نتایج این تحقیق، نشان داد که ۸۸ درصد دانش‌آموزان، دارای هویت دینی قوی؛ و تنها ۴ درصد، در هویت دینی، دارای مشکل یا بحران بودند.

لطف‌آبادی و نوروزی (۱۳۸۳) در مقاله‌ای با عنوان «بررسی چگونگی نگرش دانش‌آموزان

دیرستانی و پیش‌دانشگاهی ایران به جهانی شدن و تاثیر آن بر ارزش‌ها و هویت دینی و ملی آنان، به این نتیجه رسیده‌اند که اکثر نوجوانان و جوانان ایران از نظر اعتقادات دینی و ایران دوستی، وضعیت مثبتی دارند ولی در رفتارهای عملی هویت دینی و ملی دچار ضعف‌های جدی از جمله سردرگمی، توقف و تعلیق هویت هستند.

این پژوهش با توجه به اینکه در آن، پیمایش دانش‌آموزان بر اساس ارزش‌های اسلامی-ایرانی مستخرج از بیانات مقام معظم رهبری صورت گرفته است، سه هویت دینی، ملی و انقلابی در هماهنگی با هم بررسی شده‌اند و نسبت میان هویت انقلابی دانش‌آموزان با هویت دینی و ملی پیش‌بینی شده است، در مقایسه با پژوهش‌های پیش از خود، دارای دستاوردهای نو و کاربردی می‌باشد.

مبانی نظری

نظریه‌هایی متعددی در رابطه با هویت بیان شده است به عنوان نمونه اریکسون^۱ در خصوص مسائل مربوط به دوره نوجوانی از هویت‌یابی نام برده است. شکل‌گیری هویت در دوران نوجوانی از آنچه که جوانان (از طریق درون‌گرایی و شناسایی هایشان) در پایان دوران کودکی به عنوان خود می‌شناسند، پدید می‌آید (Kroger، ۱۹۹۶: ۱۸).

تحولات رشدی از نظر اریکسون در طول یک دوره زندگی پیوسته و مطابق تکوین بروز می‌یابد. این تحولات رشدی در هست مرحله صورت می‌گیرد. در مرحله پنجم از مراحل اریکسون هویت‌یابی در برابر آشفتگی هویت به وقوع می‌پیوندد که در سنین ۱۳ تا ۲۰ سالگی روی می‌دهد (رفیعی، ۱۳۸۲). پس هویت یک گذشته دارد. اریکسون هویت را به عنوان مرحله پنجم در یک سکانس هشت پرده‌ای از درگیری‌های زندگی به تصویر می‌کشد که فرد در طول مسیر از تولد تا مرگ در سنین پیری با آن روبرو می‌شود (همان: ۲۱).

هویت ایگو که توسط اریکسون مفهوم سازی شده است یک سازه روانی اجتماعی است که تنها از طریق تعامل نیاز بیولوژیکی، سازمان خود و زمینه اجتماعی قابل درک است. در دوران نوجوانی، ویژگی‌های هویتی که از طریق راه‌حل‌های کم و بیش مساعد در مراحل اولیه

1. Ericson

تعارض رشد شکل گرفته است، باید به پیکربندی جدیدی تبدیل شود، که با این حال بر اساس درون‌سازی‌ها و شناسایی‌های اولیه دوران کودکی متفاوت است. علاوه بر این، تعادل به دست آمده در طول تعارض هویت نوجوانی بر تمام مراحل رشدی که در طول زندگی بزرگسالی با آن مواجه می‌شوند، تأثیر می‌گذارد (همان: ۴۶).

مارسیا^۱ با بسط و تحلیل نظریه اریکسون، پارادایم وضعیت هویتی را ارائه کرده است. جیمز مارسیا به طور تجربی تعارض هویت اریکسون در مقابل سردرگمی نقش را تشریح کرده است و چهار راه حل هویت را بر اساس نگرش اکتشاف و تعهد نسبت به نقش‌های اجتماعی توصیف می‌کند. این وضعیت‌های هویتی با سبک‌های مختلف سازماندهی شخصیت مشخص می‌شوند که باید برای مداخلات آموزشی، مشاوره‌ای یا روان‌درمانی مؤثر مورد توجه قرار گیرند (همان). وی بر اساس تلفیق این دو بعد تعهد و اکتشاف، چهار وضعیت هویتی کسب هویت، ضبط هویت، وقفه هویت و پراکنندگی هویت را طرح نموده است. (رفیعی، ۱۳۸۲)

برزونسکی^۲ بر فرآیندهای شناختی-اجتماعی متمرکز شده است که افراد طبقه‌بندی شده در دسته‌های وضعیتی مختلف هنگام پردازش اطلاعات مربوط به خود، مذاکره درباره مسائل هویتی و تصمیم‌گیری شخصی به آن‌ها تکیه می‌کنند (Berzonsky, ۱۹۹۰). او سه جهت یا سبک پردازش هویت شناسایی کرده است: پراکنده (سردرگم)-اجتنابی، اطلاعاتی و هنجاری (همان، ۲۰۰۳: ۱۳۱).

روش پژوهش

پژوهش حاضر از نظر هدف، کاربردی است. روش این تحقیق آمیخته بوده و در دو مرحله کیفی و کمی صورت گرفته است؛ در مرحله اول، استخراج و تحلیل محتوای ارزش‌های انقلاب اسلامی از بیانات امام خامنه‌ای (مدظله‌العالی) و در مرحله دوم، ارزیابی هویت دانش‌آموزان بر اساس این ارزش‌ها. بنابراین ماهیت تحقیق در مرحله اول از نوع تحلیل محتوا بوده و با روش کتابخانه‌ای انجام شده است و ماهیت آن در مرحله دوم از نوع همبستگی بوده و به روش پیمایشی صورت گرفته است؛ لذا در این پژوهش به منظور گردآوری اطلاعات در مرحله اول از منابع کتابخانه‌ای و بیانات مقام معظم رهبری و در مرحله دوم از پرسش‌نامه استفاده شده است.

1. Marsia
2. Berzonsky

در مرحله اول برای این تحلیل محتوا، تمامی سخنرانی‌های مقام معظم رهبری از ابتدای زعامت، تا سال ۱۳۹۷ که در رابطه با ارزش‌های انقلاب اسلامی ایراد نموده‌اند، بررسی شده و ارزش‌ها استخراج شده‌اند. اعتباریابی مرحله اول به این صورت انجام شده است که تحلیل محتوای صورت گرفته در اختیار تعدادی از صاحب‌نظران حوزه روانشناسی تربیتی، روانشناسی رشد و اعضای هیئت علمی دانشکده مطالعات فرهنگی دانشگاه امام حسین (ع) که بر روی دیدگاه‌های رهبر معظم انقلاب اسلامی پژوهش می‌کنند قرار داده شده و مورد تایید آن‌ها قرار گرفته است.

ارزش‌های به دست آمده از بیانات مقام معظم رهبری (مدظله العالی) که جوان مومن انقلابی باید دارای این ارزش‌ها و ویژگی‌ها باشد، به شرح زیر استخراج شده‌اند:

جدول ۱. ارزش‌های مستخرج از تحلیل محتوای بیانات مقام معظم رهبری

ارزش‌ها
خدامحوری، ایمان مستحکم به خدای متعال و دیانت
گرایش و اعتقاد به آرمان‌ها و مطالبه‌گری آن‌ها
اهل تقوا و فضائل اخلاقی
داشتن بصیرت و عمق سیاسی و دینی
ظلم ستیزی، استکبار ستیزی
اعتقاد به استقلال در همه‌ی زمینه‌ها
عدالت‌خواهی
میهن دوستی، علاقه به پیشرفت کشور
خوش روحیه، امیدوار، با نشاط، مقاوم، با عزم و اراده و با انگیزه بودن
در میدان‌های خطر سینه سپر کردن، شجاعت و اهل اقدام بودن
دانش اندوزی و علم‌طلبی
پرهیز کردن از افراط و تفریط در همه‌ی زمینه‌های زندگی
اعتماد به نفس و عزت نفس داشتن
انس با قرآن و استفاده از آن در همه‌ی زمینه‌های زندگی (زمینه‌های معنوی، سیاسی، مدیریتی و ...)
اقامه‌ی دین و احیاء اسلام کار کردن ارزش قائل بودن برای مفاهیم با ارزش مانند جهاد، ایثار و شهادت
انگیزه و روحیه انقلابی داشتن و احساس مسئولیت نسبت به مسائل انقلاب
فعال بودن و دارای روحیه‌ی خدمت بودن
اهل تلاش و کوشش

در مرحله دوم، هویت دینی، ملی و انقلابی دانش‌آموزان بر اساس ارزش‌ها ارزیابی شده‌اند. جامعه‌ی آماری دانش‌آموزان دوره متوسطه دوم است که در سال ۱۳۹۸-۱۳۹۷ در کشور جمهوری اسلامی ایران مشغول به تحصیل بوده‌اند. حجم نمونه اولیه تحقیق حاضر، ۱۹۱۵ نفر بوده است. این تعداد با استفاده از روش مورگان، مبتنی بر مجموع تعداد جامعه‌ی دانش‌آموزان متوسطه دوم در هر کلان‌شهر محاسبه شده است. متناسب با جدول مورگان تعداد نمونه‌ی اولیه هر کلان-شهر تقریباً ۳۸۳ نفر است. بعد از نمونه‌گیری به دلایل گوناگونی همچون عدم پاسخگویی دقیق یا کامل، پاسخ‌دهی اقلیت‌های دینی و... افت در نمونه‌گیری پیش آمده و تعداد نمونه‌ی نهایی به ۱۲۵۲ نفر تقلیل یافته است. برای نمونه‌گیری ابتدا از روش نمونه‌گیری در دسترس هدفمند بهره برده شده؛ به این صورت که از بین شهرهای کشور، پنج کلان‌شهر پرجمعیت که دسترسی به نمونه در آن‌ها آسوده‌تر بوده و نمونه‌گیری از آن‌ها بتواند پوشش قابل قبولی را از نظر پراکندگی و کیفیت نمونه‌گیری، در نقاط جغرافیایی مختلف حاصل نماید انتخاب شدند. تهران، مشهد، شیراز، اصفهان و تبریز پنج کلان‌شهر مورد نظر بوده‌اند. بعد از آن، نمونه‌گیری به صورت خوشه‌ای تصادفی صورت گرفته است؛ یعنی یک منطقه و یا یک ناحیه آموزشی از هر یک از این پنج شهر به صورت تصادفی گزینش شده و سپس در این نواحی چند مدرسه به صورت تصادفی انتخاب و پرسش‌نامه به صورت تصادفی در کلاس‌های درس پخش شده است. منطقه یا ناحیه انتخاب شده در شهر تهران منطقه ۶، در مشهد ناحیه ۷، در شیراز ناحیه ۳، در اصفهان ناحیه ۴ و در تبریز ناحیه ۴، بوده است. این پرسش‌نامه برگرفته از طرح پژوهشی غریب‌زاده و حسین‌پور (۱۳۹۸) بوده که بررسی‌کننده‌ی سه هویت دینی، ملی و انقلابی در گرایش‌های شناختی، رفتاری، عاطفی و هیجانی دانشجویان می‌باشد و با تغییراتی بسیار جزئی (در سطح جمله‌بندی، حذف و جابه‌جایی گویه‌ها) مورد استفاده قرار گرفته است. این تغییرات با استفاده از تحلیل محتوای بیانات مقام معظم رهبری (مدظله العالی) در مورد شاخص‌های ارزشی اسلامی-ایرانی و با در نظر گرفتن ویژگی‌های نوجوانی و فضای دانش‌آموزی، اعمال شده‌اند.^۱ مولفه‌های هویت دینی، ملی و انقلابی که در

۵. تغییرات اعمال شده شامل حذف گرایش هیجانی هر سه هویت، تلفیق گویه‌های گرایش هیجانی با گرایش عاطفی در برخی موارد، تعویض ترتیب قرارگیری انواع هویت، حذف برخی از گویه‌ها مانند گویه شماره ۲، ۲۲، ۳۷، ۱۶، ۴۷، تغییر در جمله‌بندی برخی گویه‌ها جهت قابل فهم بودن برای دانش‌آموزان مانند گویه شماره ۳، ۵، ۴۴ و...، جابه‌جایی برخی گویه‌ها مانند گویه شماره ۳۲، ۳۶ و خصوصاً گرایش‌های هویت انقلابی می‌باشد.

نهایت پس از تغییرات اعمال شده در این پژوهش مورد پیمایش قرار گرفته‌اند در سه گرایش شناختی، رفتاری و عاطفی بوده و شامل موارد ذکر شده در جدول زیر می‌شوند.

جدول ۲. گویه‌های پرسش‌نامه و ضریب همسانی برای زیرمقیاس‌های پرسش‌نامه $\alpha=0/927$

متغیر	مؤلفه‌ها	گویه
هویت دینی $\alpha=0/945$	گرایش شناختی $\alpha=0/871$	آشنایی و اعتقاد به اصول و مبانی دین اسلام دارم.
		اعتقاد به معاد دارم.
		اعتقاد به نقش مثبت دین در زندگی دارم.
		به منجی آخرالزمان اعتقاد دارم.
	گرایش رفتاری $\alpha=0/885$	با قرآن انس می‌گیرم.
		عمل به واجبات دینی دارم.
		به امر به معروف و نهی از منکر عمل می‌کنم.
		همیشه از دین اسلام دفاع می‌کنم.
		در نماز جماعت مسجد شرکت می‌کنم.
		اعتقاد و التزام به عفاف و حجاب دارم.
گرایش عاطفی $\alpha=0/932$	در مراسم اعیاد و عزاداری شرکت می‌کنم.	
	به مسلمان بودنم افتخار می‌کنم.	
	به داشتن پیامبر عظیم‌الشان افتخار می‌کنم.	
هویت ملی $\alpha=0/927$	گرایش شناختی $\alpha=0/752$	آشنایی با تاریخ کهن ایران دارم.
		نسبت به کشورم متعصب و از آن به نیکی یاد می‌کنم.
		آشنایی با مشاهیر ایران دارم.
	گرایش رفتاری $\alpha=0/744$	در جهت شناساندن تمدن ایرانی به جهانیان تلاش می‌کنم.
		به تعیین سرنوشت کشورم علاقه دارم و در آینده در انتخابات شرکت می‌کنم.
		از تهدیدهای دشمنان ایران بی‌زاری می‌جویم.
	گرایش عاطفی $\alpha=0/912$	در جشن‌های ملی شرکت می‌کنم.
		به در کنار مردم ایران بودن افتخار می‌کنم.
		به زندگی در جمهوری اسلامی ایران افتخار می‌کنم.
		مشکلات ایرانم مشکلات من است.

ارزیابی و نقش هویت‌های دینی و ملی در هویت انقلابی دانش‌آموزان نظام آموزش و پرورش...

متغیر	مؤلفه‌ها	گویه
هویت ملی $\alpha = 0/927$	گرایش	به پرچم کشورم ایران افتخار می‌کنم.
	عاطفی	احساس تعلق زیاد به ایران دارم.
	$\alpha = 0/912$	کشورم به من معنا و مفهوم می‌بخشد.
هویت انقلابی $\alpha = 0/970$	گرایش	آشنا با آرمان‌های اصلی انقلاب (استقلال آزادی، جمهوری اسلامی) هستم.
		ولایت فقیه را به عنوان بهترین شیوه حکومت‌داری پذیرفتم.
		تحت تاثیر اندیشه‌های شخصیت‌های انقلابی هستم.
		به راه و روش امام خمینی معتقدم.
		به راه و روش مقام معظم رهبری معتقدم.
	شناختی	دشمنان و دوستان انقلاب را می‌شناسم.
		معتقدم حوادث سال ۱۳۸۸ فتنه بود.
		به ارزش‌های انقلاب اسلامی، عدالت‌خواهی و کمک به محرومان معتقدم.
		به پیوند دین و سیاست معتقدم.
		معتقد هستم آمریکا شیطان بزرگ است.
	گرایش	از نظام سلطه در جهان تنفر دارم.
		در جهت شناساندن آرمان‌های انقلاب به جهانیان تلاش می‌کنم.
		علاقه به شرکت در نماز جمعه دارم.
		در بحث‌ها و گفت‌وگوها از انقلاب اسلامی دفاع می‌کنم.
		از جبهه مقاومت اسلامی حمایت می‌کنم.
رفتاری	در راهپیمایی‌های روز قدس و ۲۲ بهمن شرکت می‌کنم.	
	آماده حضور در عرصه‌های مورد نیاز انقلاب (اردوهای جهادی و...) هستم.	
	روحیه انقلابی را در خود تقویت می‌کنم.	
	به آینده انقلاب و نظام اسلامی امیدوارم.	
	خودم را برای مسئولیت‌های بزرگ نظام آماده کرده‌ام.	
گرایش عاطفی $\alpha = 0/887$	از شکست دشمنان خوشحال و پیروزی دوستان خرسندم.	

روایی صورتی پرسش‌نامه تغییر یافته توسط ۴ نفر از اساتید دانشگاه‌های مختلف و اساتید راهنما و مشاور این پژوهش مورد ارزیابی قرار گرفته و از نظر ظاهری و صورتی تایید گردید؛ سپس ایرادات وارده توسط آن‌ها اصلاح شد. سپس ابزار مورد نظر بصورت مقدماتی در اختیار تعدادی از دبیران مدارس برای بررسی قابل فهم بودن ماده‌ها برای دانش‌آموزان و رفع اشکالات

احتمالی قرار گرفت. این پرسش نامه دارای ۴۸ سؤال است. مولفه هویت دینی از عناصر گرایش شناختی (سؤال‌های ۱ تا ۴)، گرایش رفتاری (سؤال‌های ۵ تا ۱۱) و گرایش عاطفی (سؤال‌های ۱۲ تا ۱۴)، مولفه هویت ملی از عناصر گرایش شناختی (سؤال‌های ۱۵ تا ۱۷)، گرایش رفتاری (سؤال‌های ۱۸ تا ۲۰) و گرایش عاطفی (سؤال‌های ۲۱ تا ۲۷) و مولفه هویت انقلابی از عناصر گرایش شناختی (سؤال‌های ۲۸ تا ۳۸)، گرایش رفتاری (سؤال‌های ۳۹ تا ۴۴) و گرایش عاطفی (سؤال‌های ۴۵ تا ۴۸) تشکیل شده‌اند. این پرسش نامه دارای ۵ درجه بوده و توسط درجه بندی لیکرت تنظیم شده است. برای پایایی این پرسش نامه تغییر یافته از آزمون آلفای کرونباخ استفاده شده است که در خصوص این پژوهش آلفای کرونباخ کل پرسش نامه $\alpha=0/977$ و آلفای کرونباخ هویت دینی، هویت ملی و هویت انقلابی به ترتیب $\alpha=0/945$ ، $\alpha=0/927$ و $\alpha=0/970$ به دست آمده است. برای تحلیل داده‌های پژوهش از نرم افزار SPSS و آزمون‌های T تک نمونه‌ای، همبستگی و تحلیل رگرسیون بهره گیری شده است.

یافته‌های پژوهش و تحلیل

یافته‌های توصیفی پژوهش شامل فراوانی نمونه بر حسب شهر محل تحصیل (تهران، مشهد، شیراز، اصفهان و تبریز) جنسیت، رشته تحصیلی (علوم انسانی، تجربی، ریاضی و فنی و حرفه‌ای) و میزان درآمد خانواده (کمتر از ۲ میلیون، ۲ تا ۴ میلیون، ۴ تا ۶ میلیون و بالاتر از ۶ میلیون) می‌باشد.

جدول ۳. فراوانی نمونه بر حسب شهر، جنسیت، رشته و میزان درآمد خانواده

ویژگی دموگرافیکی	فراوانی	درصد فراوانی
شهر	تهران	۲۹۴
	مشهد	۲۰۶
	شیراز	۲۰۸
	اصفهان	۲۱۴
	تبریز	۳۳۰
	کل	۱۲۵۲
	مذکر	۶۱۷
جنسیت	مؤنث	۶۳۵
	کل	۱۲۵۲
		۱۰۰

ارزیابی و نقش هویت‌های دینی و ملی در هویت انقلابی دانش‌آموزان نظام آموزش و پرورش...

ویژگی دموگرافیکی	فراوانی	درصد فراوانی
رشته	علوم انسانی	۵۱۴
	تجربی	۳۳۰
	ریاضی	۲۹۸
	فنی و حرفه‌ای	۱۱۰
	کل	۱۲۵۲
درآمد	کمتر از ۲ میلیون	۴۹۶
	۲ تا ۴ میلیون	۳۳۲
	۴ تا ۶ میلیون	۱۱۵
	۶ میلیون و بالاتر	۸۴
	بی‌پاسخ	۲۲۵
	کل	۱۲۵۲
	۱۰۰	۱۰۰

جدول ۴. شاخص‌های توصیفی

سازه	مولفه	میانگین	انحراف معیار	چولگی	کشدگی
هویت دینی	گرایش شناختی	۱۵/۰۸	۴/۰۷	-۰/۹۳۱	۰/۲۸۰
	گرایش رفتاری	۲۰/۵۸	۷/۱۹	-۰/۰۲۷	-۰/۷۸۷
	گرایش عاطفی	۱۱/۸۳	۳/۶۴	-۱/۰۶۲	۰/۰۴۷
هویت ملی	گرایش شناختی	۹/۷۴	۳/۰۲	-۰/۲۹۷	-۰/۴۴۱
	گرایش رفتاری	۹/۵۸	۳/۳۹	-۰/۲۸۴	-۰/۸۲۸
	گرایش عاطفی	۲۱/۵۹	۸/۲۴	-۰/۱۲۸	-۱/۰۷۹
هویت انقلابی	گرایش شناختی	۳۰/۹۳	۱۳/۲۱	۰/۱۵۶	-۱/۰۹۹
	گرایش رفتاری	۱۴/۵۷	۷/۳۷	۰/۴۷۲	-۰/۹۸۷
	گرایش عاطفی	۱۰/۸۹	۵/۲۰	۰/۲۴۳	-۱/۱۵۷

در جدول (۴) شاخص‌های توصیفی هر یک از گرایش‌های هویت دینی، ملی و انقلابی آمده است. این جدول نشان می‌دهد که بالاترین میانگین مربوط به گرایش عاطفی هویت دینی و پایین‌ترین میانگین مربوط به گرایش رفتاری هویت انقلابی است. بازه‌ی انحراف معیار گرایش‌های سه هویت بین ۳/۰۲ و ۱۳/۲۱ بوده که بیشترین مقدار آن مربوط به گرایش شناختی هویت انقلابی و کمترین مقدار آن مربوط به گرایش شناختی هویت ملی است.

برای تحلیل استنباطی پژوهش نیز از آزمون T تک نمونه‌ای، همبستگی و تحلیل رگرسیون استفاده شده است.

جدول ۵. مقایسه ابعاد هویت دینی، ملی و انقلابی دانش‌آموزان

متغیر	ابعاد	میانگین	df	t	p
هویت دینی	گرایش شناختی	۳/۷۷	۱۲۵۱	۴۴/۰۶	۰/۰۰۰
	گرایش رفتاری	۲/۹۴	۱۲۵۰	۱۲/۷۴	۰/۰۰۰
	گرایش عاطفی	۳/۹۴	۱۲۵۱	۳۷/۲۱	۰/۰۰۰
هویت ملی	گرایش شناختی	۳/۲۴	۱۲۵۱	۲۰/۴۱	۰/۰۰۰
	گرایش رفتاری	۳/۱۹	۱۲۵۱	۱۶/۵۶	۰/۰۰۰
	گرایش عاطفی	۳/۰۸	۱۲۵۱	۱۵/۴۵	۰/۰۰۰
هویت انقلابی	گرایش شناختی	۲/۸۱	۱۲۵۰	۷/۸۶	۰/۰۰۰
	گرایش رفتاری	۲/۴۲	۱۲۵۱	-۲/۰۲	۰/۰۴۴
	گرایش عاطفی	۲/۷۲	۱۲۴۸	۶/۰۷	۰/۰۰۰

جدول (۵) که وضعیت هویت دینی، ملی و انقلابی دانش‌آموزان متوسطه دوم و گرایش‌های شناختی، رفتاری و عاطفی آن‌ها، مبتنی بر ارزش‌های دینی، ملی و انقلابی انقلاب اسلامی را نشان می‌دهد با استفاده از آزمون T تک نمونه‌ای به دست آمده است. این جدول بیان می‌کند که میانگین مولفه‌های هویت دینی، ملی و انقلابی در دانش‌آموزان به جز در یک مورد (گرایش رفتاری از هویت انقلابی) بالاتر از میانگین مفروض (۲/۵) است و فرض ادعای پژوهشگر معنادار است. بالاترین میانگین در هویت دینی مربوط به گرایش عاطفی به میزان ۳/۹۴، در هویت ملی مربوط به گرایش شناختی به میزان ۳/۲۴ و در هویت انقلابی مربوط به گرایش شناختی به میزان ۲/۸۱ می‌باشد.

جدول ۶. مقایسه هویت دینی، ملی و انقلابی دانش‌آموزان

متغیر	میانگین	df	t	p
هویت دینی	۳/۳۹	۱۲۵۰	۳۲/۰۸	۰/۰۰۰
هویت ملی	۳/۱۴	۱۲۵۱	۲۱/۲۷	۰/۰۰۰
هویت انقلابی	۲/۶۸	۱۲۴۷	۴/۹۷	۰/۰۰۰

جدول (۶) نیز که با استفاده از آزمون T تک‌نمونه‌ای به دست آمده نشان می‌دهد میانگین هویت دینی، ملی و انقلابی در دانش‌آموزان بالاتر از میانگین مفروض (۲/۵) و فرض ادعای پژوهشگر معنادار است. بالاترین میانگین، مربوط به هویت دینی با میزان ۳/۳۹ می‌باشد. نکته‌ی قابل توجه این است که با اینکه هر سه نوع هویت در میان دانش‌آموزان در وضعیت مطلوب یعنی بالاتر از میانگین مفروض (۲/۵) قرار دارد اما هویت انقلابی از حد متوسط (۳) پایین‌تر است در حالی که هویت دینی و ملی از حد متوسط نیز بالاتر هستند.

جدول ۷. جدول همبستگی بین هویت دینی، ملی و انقلابی دانش‌آموزان و ابعاد آن‌ها^۱

ابعاد	هویت دینی	هویت ملی	هویت انقلابی	هویت دینی گرایش شناختی	هویت دینی گرایش رفتاری	هویت ملی گرایش شناختی	هویت ملی گرایش رفتاری	هویت ملی گرایش عاطفی	هویت انقلابی گرایش شناختی	هویت انقلابی گرایش رفتاری	هویت انقلابی گرایش عاطفی
هویت دینی	۱ ^{***}	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
هویت ملی	۰/۶۳۷	۱ ^{***}	-	-	-	-	-	-	-	-	-
هویت انقلابی	۰/۷۵۸	۰/۷۴۵	۱ ^{***}	-	-	-	-	-	-	-	-
هویت دینی گرایش شناختی	۰/۹۰۹	۰/۵۳۸	۰/۶۳۴	۱ ^{***}	-	-	-	-	-	-	-
هویت دینی گرایش رفتاری	۰/۹۴۷	۰/۶۴۸	۰/۷۶۹	۰/۷۶۶	۱ ^{***}	-	-	-	-	-	-

1. Sig=0.01*, Sig=0.05**, Sig=0.0001***

ابعاد	هویت دینی	هویت ملی	هویت انقلابی	هویت دینی گرایش شناختی	هویت دینی گرایش رفتاری	هویت دینی گرایش عاطفی	هویت ملی گرایش شناختی	هویت ملی گرایش رفتاری	هویت ملی گرایش عاطفی	هویت انقلابی گرایش شناختی	هویت انقلابی گرایش رفتاری	هویت انقلابی گرایش عاطفی
هویت دینی گرایش عاطفی	۸۹۶ ۰/	۵۲۸ ۰/	۶۳۹ ۰/	۸۰۹ ۰/	۷۵۳ ۰/	۱۰۰۰ ۰/	-	-	-	-	-	-
هویت ملی گرایش شناختی	۳۴۱ ۰/	۷۷۴ ۰/	۴۰۳ ۰/	۲۸۱ ۰/	۳۶۶ ۰/	۲۵۴ ۰/	۱۰۰۰ ۰/	-	-	-	-	-
هویت ملی گرایش رفتاری	۵۳۶ ۰/	۸۸۱ ۰/	۶۳۱ ۰/	۴۴۷ ۰/	۵۶۱ ۰/	۴۲۱ ۰/	۶۷۲ ۰/	۱۰۰۰ ۰/	-	-	-	-
هویت ملی گرایش عاطفی	۶۷۳ ۰/	۹۵۴ ۰/	۷۸۴ ۰/	۵۷۴ ۰/	۶۷۲ ۰/	۵۷۹ ۰/	۵۹۵ ۰/	۷۵۲ ۰/	۱۰۰۰ ۰/	-	-	-
هویت انقلابی گرایش شناختی	۷۴۳ ۰/	۷۳۵ ۰/	۹۷۵ ۰/	۶۳۷ ۰/	۷۴۲ ۰/	۶۳۵ ۰/	۴۰۱ ۰/	۶۱۶ ۰/	۷۷۶ ۰/	۱۰۰۰ ۰/	-	-
هویت انقلابی گرایش رفتاری	۷۱۸ ۰/	۶۹۹ ۰/	۹۴۶ ۰/	۵۷۹ ۰/	۷۵۰ ۰/	۵۸۸ ۰/	۳۸۸ ۰/	۶۰۱ ۰/	۷۳۰ ۰/	۸۶۶ ۰/	۱۰۰۰ ۰/	-
هویت انقلابی گرایش عاطفی	۶۹۸ ۰/	۶۸۳ ۰/	۹۳۳ ۰/	۵۷۹ ۰/	۷۱۱ ۰/	۵۸۹ ۰/	۳۵۷ ۰/	۵۸۶ ۰/	۷۲۱ ۰/	۸۶۳ ۰/	۸۷۶ ۰/	۱۰۰۰ ۰/

جدول (۷) که رابطه‌ی همبستگی میان هویت دینی، ملی و انقلابی دانش‌آموزان متوسطه دوم و گرایش‌های شناختی، رفتاری و عاطفی آن‌ها را با یکدیگر نشان می‌دهد؛ بیان می‌کند که بین هویت ملی، دینی و انقلابی دانش‌آموزان با هم رابطه مثبت و معنی‌دار وجود دارد. یعنی هرچه یکی از انواع هویت در فرد قوی‌تر باشد به همان اندازه هویت دیگر هم قوی‌تر می‌شود. بیشترین رابطه نیز بین هویت دینی و هویت انقلابی به میزان $0/758$ می‌باشد. بین ابعاد هویت ملی و دینی دانش‌آموزان نسبت به هویت انقلابی آن‌ها رابطه مثبت و معنی‌دار وجود دارد. یعنی هرچه هویت انقلابی در فرد قوی‌تر باشد به همان اندازه ابعاد هویت‌های دینی و ملی نیز قوی‌تر می‌شود. بیشترین رابطه بین هویت ملی گرایش عاطفی و هویت انقلابی به میزان $0/784$ و کمترین رابطه بین هویت ملی گرایش شناختی و هویت انقلابی به میزان $0/403$ می‌باشد. این جدول همچنین نشان می‌دهد که بین ابعاد هویت ملی، دینی و انقلابی دانش‌آموزان نسبت به همدیگر رابطه مثبت و معنی‌دار وجود دارد. یعنی افزایش هر کدام از گرایش‌های هر یک از هویت‌ها باعث افزایش سایر گرایش‌ها می‌شود. در این میان بیشترین همبستگی درون گرایش‌های از یک نوع هویت، مربوط به هویت انقلابی است.

بیشترین همبستگی در گرایش‌های هویت‌های مختلف در نسبت با یکدیگر، مربوط به هویت انقلابی گرایش شناختی و هویت ملی گرایش عاطفی به میزان $0/776$ و کمترین همبستگی در گرایش‌های هویت‌های مختلف در نسبت با یکدیگر، مربوط به هویت دینی گرایش عاطفی و هویت ملی گرایش شناختی به میزان $0/254$ است. جالب توجه است که کمترین میزان همبستگی در تمامی سطرهای جدول، مربوط به همبستگی‌های بین گرایش شناختی هویت ملی با سایر گرایش‌هاست.

جدول (۸) قابل پیش‌بینی بودن یا نبودن هویت انقلابی دانش‌آموزان بر اساس گرایش‌های شناختی، رفتاری و عاطفی هویت دینی و ملی را نشان می‌دهد. نتایج تحلیل رگرسیون گویای آن است که از بین متغیرهای پیش‌بین، هویت دینی گرایش شناختی و هویت دینی گرایش عاطفی توانایی پیش‌بینی هویت انقلابی دانش‌آموزان را ندارند و نمی‌توانند در مدل رگرسیونی قرار گیرند. اما هویت دینی گرایش رفتاری و هر سه گرایش هویت ملی قابلیت پیش‌بینی هویت انقلابی دانش‌آموزان را دارند و می‌توانند در مدل رگرسیونی قرار گیرند؛ یعنی متغیرهای هویت دینی

گرایش شناختی و هویت دینی گرایش عاطفی تاثیرگذار قابلی در تبیین هویت انقلابی دانش آموزان نیستند بر عکس هویت دینی گرایش رفتاری و سه گرایش هویت ملی.

جدول ۸. ضرایب رگرسیون ابعاد هویت‌های دینی و ملی در تبیین هویت انقلابی

.Sig	t	β	خطای استاندارد	B	متغیرهای پیش بین
۰/۰۰۱	-۳/۳۸۷	-	۱/۶۷۹	-۵/۶۸۷	مقدار ثابت
۰/۶۷	۰/۴۲۷	۰/۰۱۲	۰/۱۶۷	۰/۰۷۱	هویت دینی گرایش شناختی
۰/۰۰۰	۱۴/۴	۰/۳۸۷	۰/۹۳	۱/۳۳۲	هویت دینی گرایش رفتاری
۰/۰۸۲	۱/۷۳۹	۰/۰۴۷	۰/۱۸۵	۰/۳۲۲	هویت دینی گرایش عاطفی
۰/۰۰۰	-۴/۹۲۴	-۰/۱۰۱	۰/۱۶۷	-۰/۸۲۴	هویت ملی گرایش شناختی
۰/۰۰۰	۳/۹۶۵	۰/۰۹۹	۰/۱۸۲	۰/۷۲۲	هویت ملی گرایش رفتاری
۰/۰۰۰	۱۸/۱۰۱	۰/۴۷۶	۰/۰۷۹	۱/۴۲۸	هویت ملی گرایش عاطفی

می دانیم که از روی β مقدار اثر متغیرها مشخص می شود؛ یعنی برای تعیین اهمیت و نقش متغیرهای مستقل از β استفاده می شود. بنابراین مقایسه β ها نشان می دهد که سهم نسبی هویت ملی گرایش عاطفی بر هویت انقلابی دانش آموزان، با مقدار ۰/۴۷۶ بیشترین مقدار β را دارد و هویت ملی گرایش رفتاری با مقدار ۰/۰۹۹ کمترین β را دارد.

یافته ها نشان می دهند که میانگین هویت دینی، ملی و انقلابی و میانگین مولفه های هویت دینی، ملی و انقلابی در دانش آموزان به جز در یک مورد (گرایش رفتاری از هویت انقلابی) بالاتر از میانگین مفروض (۲/۵) است و فرض ادعای پژوهشگر معنادار است. بالاترین میانگین، مربوط به هویت دینی با میزان ۳/۳۹ می باشد. نکته ی قابل توجه این است که با اینکه هر سه نوع هویت در میان دانش آموزان در وضعیت مطلوب یعنی بالاتر از میانگین مفروض (۲/۵) قرار دارد اما هویت انقلابی از حد متوسط (۳) پایین تر است در حالی که هویت دینی و ملی از حد متوسط نیز بالاتر هستند.

این یافته با نتایج پژوهش غریب زاده و حسین پور (۱۳۹۸) و رشادی و حیدر خانی (۱۳۹۳) از نظر هویت انقلابی و با یافته های کلانتری و همکاران (۱۳۸۸) از نظر هویت دینی ناهمسو است.

غریب زاده و حسین پور (۱۳۹۸) و رشادی و حیدرخانی (۱۳۹۳) دریافته بودند که هویت انقلابی دانشجویان بالاتر از متوسط است و کلاتری و همکاران نیز به این نتیجه رسیده‌اند که وضعیت هویت دینی تعداد معدودی از دانش‌آموزان ضعیف است. از طرف دیگر یافته‌های این تحقیق با پژوهش حیدری و رضانی باصری (۱۳۹۴) در بررسی هویت دینی مطابقت دارد. از نظر آنان هویت دینی دانش‌آموزان در وضعیت متوسط و مطلوب قرار دارد. طبق نظر خودشان شناخت مطلوبی از اعتقادات دینی دارند و به نسبت، به آموزه‌های دینی عمل می‌کنند. همچنین نتایج به دست آمده با نتایج پژوهش جعفری و مهرداد (۱۳۹۱) و نیز امینی و همکاران (۱۳۹۶) همسوست. نتایج تحقیق حاضر با نتایج پژوهش لطف آبادی و نوروزی (۱۳۸۳) از جنبه‌ی هویت دینی مطابقت دارد. آن‌ها معتقدند که دانش‌آموزان دبیرستانی و پیش‌دانشگاهی از نظر اعتقادات دینی و میهن دوستی واکنش‌های خوبی دارند منتها در جنبه‌های عملی دچار سردرگمی هستند.

نتایج همبستگی نشان می‌دهند که بین هویت ملی، دینی و انقلابی دانش‌آموزان با هم رابطه مثبت و معنی‌دار وجود دارد. یعنی هرچه یکی از انواع هویت در فرد قوی‌تر باشد به همان اندازه هویت دیگر هم قوی‌تر می‌شود. بیشترین رابطه نیز بین هویت دینی و هویت انقلابی به میزان $0/758$ می‌باشد. بین ابعاد هویت ملی و دینی دانش‌آموزان نسبت به هویت انقلابی آن‌ها رابطه مثبت و معنی‌دار وجود دارد. یعنی هرچه هویت انقلابی در فرد قوی‌تر باشد به همان اندازه ابعاد هویت‌های دینی و ملی نیز قوی‌تر می‌شود.

نتیجه تحقیق حاضر با نتیجه تحقیق غریب زاده و حسین پور (۱۳۹۸)* و امینی و همکاران (۱۳۹۳) همسویی دارد.

نتایج تحلیل رگرسیون نشان می‌دهند که از بین متغیرهای پیش‌بین، هویت دینی گرایش شناختی و هویت دینی گرایش عاطفی توانایی پیش‌بینی هویت انقلابی دانش‌آموزان را ندارند و نمی‌توانند در مدل رگرسیونی قرار گیرند. اما هویت دینی گرایش رفتاری و هر سه گرایش هویت ملی قابلیت پیش‌بینی هویت انقلابی دانش‌آموزان را دارند و می‌توانند در مدل رگرسیونی قرار گیرند؛ یعنی متغیرهای هویت دینی گرایش شناختی و هویت دینی گرایش عاطفی تاثیرگذار قابلی در تبیین هویت انقلابی دانش‌آموزان نیستند بر عکس هویت دینی گرایش رفتاری و سه گرایش هویت ملی.

با توجه به میانگین های به دست آمده برای هویت ها، گرایش های آن ها و تک به تک گویه ها، در رابطه با هویت دینی دانش آموزان باید گفت که نوجوانان از لحاظ شناخت ظاهری و مخصوصا به لحاظ عاطفی و احساسی نسبت به مباحث دینی وضعیت مطلوبی دارند؛ اما در صورتی که میانگین گرایش رفتاری هویت دینی را در نظر بگیریم و با مقدار گرایش های دیگر هویت دینی مقایسه کنیم داده ها نشان می دهند که میزان عمل به دستورات دینی نسبت به شناخت و احساس آنان نسبت به دین در سطح پایین تری قرار دارد. این یافته، زمانی که از دانش آموزان درباره شرکت در نماز، التزام عملی به عفاف و حجاب و امر به معروف و نهی از منکر سؤال می شود، بیشتر نمایان است که دو دلیل می تواند داشته باشد؛ یکی اینکه به علت شرایط سنی دانش آموزان متوسطه دوم، طبیعی است که به بلوغ عقلی لازم نرسیده و احساسات در آن ها بیشتر از عقلانیت بروز می کند. دوم اینکه شناخت و احساس تعلقی که باید نسبت به دین در دانش آموزان به وجود بیاید تا این شناخت و تعلق منجر به عمل بشود به خوبی توسط محیط های تربیتی به دانش آموزان منتقل نشده است. به عبارت بهتر عمل گرایی که حاصل شناخت صحیح باشد در دانش آموزان شکل نگرفته است.

بررسی میانگین های گرایش های هویت ملی نشان می دهد که تقریبا داده های هر سه گرایش در یک محدوده قرار دارد و این مسئله نشان گر این است که هویت ملی دانش آموزان به صورت همه جانبه و در وضعیت مطلوب شکل گرفته است. البته در بعضی گویه های مربوط به هویت ملی مانند شرکت در جشن های ملی و افتخار به زندگی در جمهوری اسلامی، ضعف عمده دیده می شود و تقریبا نیمی از دانش آموزان در این دو زمینه در وضعیت مطلوب قرار ندارند. اگر فردی به لحاظ عاطفی، به دلایل گوناگون اقتصادی، بیکاری، اجتماعی و... از وضع زندگی خود راضی نباشد، طبیعتا به میزان حضور او در میدان های عملی ضربه وارد می شود. در این میان وضعیت هویت انقلابی دانش آموزان در هر سه گرایش از حد متوسط پایین تر است، اما به غیر از گرایش رفتاری هویت انقلابی که از میانگین مفروض نیز کمتر است گرایش های شناختی و عاطفی هویت انقلابی از میانگین مفروض بیشتر هستند. پاسخ به گویه های هویت انقلابی نیز نشان می دهد که دانش آموزان در تمامی گویه ها از حد متوسط پایین تر و در بعضی موارد، از میانگین مفروض نیز پایین تر هستند و فقط در مواردی که از شعارهای اصیل انقلابی مانند تنفر از نظام سلطه،

عدالت@خواهی و رسیدگی به محرومان و شکست دشمنان و پیروزی دوستان سخن به میان آمده، وضعیت آنان از حد متوسط بالاتر است. این داده‌ها نشان می‌دهند که هویت انقلابی دانش‌آموزان به میزانی که هویت دینی و ملی آن‌ها شکل گرفته، رشد مطلوب نداشته است. البته برخی گویه‌ها همچون افتخار به پرچم جمهوری اسلامی ایران در گرایش‌های ملی نیز می‌تواند دلالتی برای هویت انقلابی داشته باشد. در هویت انقلابی همچون هویت دینی دانش‌آموزان در گرایش‌های شناختی و عاطفی وضعیت بهتری نسبت به گرایش رفتاری وجود دارد و این مسئله یعنی اینکه در شکل‌دهی گرایش‌های شناختی و عاطفی که ناظر به عمل باشد ضعف وجود دارد؛ البته نباید شرایط سنی نوجوانان را در زمینه‌ی پایین بودن میزان عمل نسبت به شناخت نادیده گرفت.

در مورد رابطه‌ی میان هویت دینی، ملی و انقلابی دانش‌آموزان متوسطه دوم و گرایش‌های شناختی، رفتاری و عاطفی آن‌ها با یکدیگر ضرایب همبستگی نشان می‌دهند بین هویت ملی، دینی و انقلابی دانش‌آموزان با هم رابطه مثبت و معنی‌دار وجود دارد. یعنی هرچه یکی از انواع هویت در فرد قوی‌تر باشد به همان اندازه هویت دیگر هم قوی‌تر می‌شود. دلیل این مطلب مشخص است؛ همانطور که در قسمت مبانی نظری بیان شد، ارزش‌های انقلابی شکل‌دهنده هویت انقلابی، ماهیت مستقلی از ارزش‌های دینی و ملی ندارند؛ لذا اصولاً شکل‌گیری هویت بر اساس ارزش‌های اسلامی-ایرانی ناب، بالتبع رابطه مستقیم با شکل‌گیری هویت انقلابی بر اساس ارزش‌های انقلاب دارد. این نتیجه نشان می‌دهد که بین هویت دینی، ملی و انقلابی رابطه معکوسی وجود ندارد، بلکه هر سه‌ی آن‌ها تقویت‌کننده‌ی هم هستند. یعنی در صورتی که فرد گرایش به هر یک از این مقوله‌ها داشته باشد به همان اندازه به مقوله‌های دیگر نیز گرایش خواهد داشت.

البته جالب توجه است که کمترین میزان همبستگی در تمامی سطرهای جدول همبستگی، مربوط به همبستگی‌های بین گرایش شناختی هویت ملی با سایر گرایش‌هاست. این مطلب که با افزایش شناخت نسبت به گزاره‌های ملی میزان همبستگی در تمامی گرایش‌های هویت‌های دیگر به میزان قابل توجهی کاهش می‌یابد نشان‌گر آن است که این شناخت هدف‌تعلیم و تربیت جمهوری اسلامی ایران نبوده است. واضح است در صورتی که عدد مربوط به همبستگی تمامی گرایش‌ها نسبت به همدیگر به یک نزدیک باشد، شکل‌گیری هویت‌ها هم تراز بوده و در وضعیت

بسیار مطلوبی قرار دارند و هر کدام تاثیر وافر در بقیه خواهد داشت. اما این عدد در گرایش شناختی هویت دینی بسیار پایین بوده است. درست است که این مسئله نشان می دهد که همبستگی بین گرایش شناختی هویت ملی نسبت به سایر هویت‌ها مثبت و معنی دار است اما از طرفی هم پایین بودن مقدار این عدد نشان می دهد که عملا هر چه قدر شناخت دانش آموزان نسبت به مسائل ملی بیشتر شده هویت دینی آن‌ها کمتر رشد داشته است و این یعنی اینکه برداشت و شناخت عده‌ی قابل توجهی از دانش آموزان این است که هویت ملی در تضاد با هویت دینی و انقلابی است. از طرفی مشاهده می کنیم که بیشترین ضریب همبستگی بین گرایش شناختی هویت انقلابی و گرایش عاطفی هویت ملی وجود دارد این نتیجه اثبات می کند که افرادی که شناخت و تعهد بیشتری نسبت به انقلاب دارند بیشترین احساس تعلق و علاقه را نسبت به کشور دارند.

نتایج تحلیل رگرسیون نشان می دهد که از بین متغیرهای پیش‌بینی کننده، گرایش شناختی و گرایش عاطفی هویت دینی توانایی پیش‌بینی هویت انقلابی دانش آموزان را ندارند و نمی توانند در مدل رگرسیونی قرار گیرند. اما گرایش رفتاری هویت دینی و هر سه گرایش هویت ملی قابلیت پیش‌بینی هویت انقلابی دانش آموزان را دارند و می توانند در مدل رگرسیونی قرار گیرند؛ بنابراین نمی توان به صورت قطعی گفت در صورتی که شناخت کسی از دین یا تعلق عاطفی کسی نسبت به دین بیشتر باشد قطعاً هویت انقلابی آن فرد در وضعیت مطلوبی قرار دارد اما در صورتی که کسی عمل نسبت به دین داشته باشد می توان گفت هویت انقلابی آن فرد در سطح مطلوبی خواهد بود. این نتیجه نیاز به تبیین دقیق دارد. با توجه به اینکه از میان ابعاد سه گانه هویت، بعد شناختی، نقشی محوری ایفا می کند و شکل‌گیری و جهت‌دهی ابعاد رفتاری و عاطفی هویت، متناسب با بعد شناختی صورت می گیرد، پس چگونه ممکن است گرایش شناختی و عاطفی هویت دینی توان پیش‌بینی هویت انقلابی را نداشته باشند در حالی که گرایش رفتاری هویت دینی امکان پیش‌بینی هویت انقلابی را به دست می دهد؟ پاسخ را باید در نسبت بعد رفتاری با بعد شناختی جست. اصولاً زمانی می توان گفت که هویت فرد به سطح مطلوبی از کمال رسیده که نمود کمال بعد شناختی در بعد رفتاری و عاطفی ظهور یابد. به عبارت دیگر اصلا پی بردن به وضعیت بعد شناختی، وابسته به این است که رفتاری متناسب با شناخت از فرد بروز می کند یا خیر. اگر شناخت منجر به رفتار نگردد به معنی ضعف در بعد شناختی است. از طرف دیگر دوران نوجوانی دوران ابتدایی

شکل‌گیری هویت است و انتظار نمی‌رود هویت نوجوان در سطح مطلوب و به صورت متناسب میان ابعاد هویت شکل گیرد. توضیح آنکه عملکردهای رفتاری نوجوان، ممکن است بر پایه برخی جذابیت‌ها یا جوّ موجود در میان دوستان و جامعه صورت گیرد؛ درحالی که پشتوانه شناختی ندارد. وجود برخی گویاها در پرسش‌نامه مانند «حضور در مراسمات اعیاد و عزاداری» بر درستی این تحلیل صحه می‌گذارد. حاصل آنکه ممکن است به دلیل این مسئله، تناسب میان گرایش رفتاری هویت دینی با هویت انقلابی به گونه‌ای باشد که پیش‌بینی‌پذیری هویت انقلابی بر اساس هویت دینی را تایید و پیش‌بینی‌پذیری آن بر اساس گرایش شناختی و عاطفی رد شود. همچنین همانطور که در قسمت قبل اشاره شد اثرگذاری گرایش شناختی هویت ملی بر روی هویت انقلابی معکوس است. یعنی هرچه قدر شناخت فرد نسبت به مسائل ملی افزایش می‌یابد، پیش‌بینی می‌شود هویت انقلابی او کاهش یابد. از طرفی می‌توان گفت هرچه قدر فرد نسبت به کشور احساس مسئولیت و علاقه داشته باشد و در عرصه‌های مختلف حضور داشته باشد به همان میزان هویت انقلابی آن فرد قوی‌تر است. به نظر می‌رسد، حضور در عرصه‌های ملی مستلزم علاقه به نظام و انقلاب است، لذا فقط کسانی که هویت انقلابی بیشتری دارند در میدان‌های عملی وارد می‌شوند؛ در صورتی که فرد صرفاً ملی‌گرا باشد اما این حس تعهد ملی هیچ‌نسبتی با مسائل مربوط به انقلاب و نظام نداشته باشد، طبیعتاً در میدان عمل وارد نشده و حتی مخالفت‌هایی خواهد داشت.

با توجه به بیانیه‌ی گام دوم انقلاب اسلامی کاملاً واضح است که ایشان جهت ادامه‌ی نیل به اهداف بلند جمهوری اسلامی ایران که نهایت آن ایجاد تمدن اسلامی زمینه‌ساز ظهور حضرت بقیه‌الله‌الاعظم (ارواحنا فداه) است - که در بیانیه هم به این مطلب اشاره شده - نقش جوانان و نسل‌های آتی را بسیار مهم می‌دانند و امیدشان به جوانان است. نتایج به دست آمده نشان می‌دهند هویت دینی، ملی و انقلابی دانش‌آموزان در وضعیت متوسط و مطلوب قرار دارد.

انسان‌سازی در سطح همه‌آحاد جامعه‌ی اسلامی در بالاترین میزان مطلوب و مورد انتظار است و ادامه‌ی حرکت انقلاب اسلامی، ساختن کامل نسل‌های آتی و جوانان را می‌طلبد؛ به عبارت دیگر چنین به نظر می‌رسد در صورتی که بخواهیم از دید کلان و آرمانی به موضوع پژوهش بنگریم این سطح از هویت دینی، ملی و انقلابی در دانش‌آموزان با حد مطلوب انقلاب اسلامی ایران فاصله دارد.

نتیجه گیری

هدف این پژوهش ارزیابی هویت‌های دینی، ملی و انقلابی دانش‌آموزان و بررسی نقش هویت دینی و ملی در هویت انقلابی آنان بوده است. برای دست‌یابی به هدف این پژوهش، پیمایشی در میان دانش‌آموزان متوسطه دوم بر اساس ارزش‌های انقلاب اسلامی صورت گرفته است.

در پاسخ به سؤال اول تحقیق، نتایج نشان می‌دهند که بالاترین میانگین مربوط به گرایش عاطفی هویت دینی و پایین‌ترین میانگین مربوط به گرایش رفتاری هویت انقلابی است. میانگین مولفه‌های هویت دینی، ملی و انقلابی در دانش‌آموزان به جز در یک مورد (گرایش رفتاری از هویت انقلابی) بالاتر از میانگین مفروض (۲/۵) است و بالاترین میانگین در هویت دینی مربوط به گرایش عاطفی به میزان ۳/۹۴، در هویت ملی مربوط به گرایش شناختی به میزان ۳/۲۴ و در هویت انقلابی مربوط به گرایش شناختی به میزان ۲/۸۱ می‌باشد. با اینکه هر سه نوع هویت در میان دانش‌آموزان در وضعیت مطلوب یعنی بالاتر از میانگین مفروض (۲/۵) قرار دارد اما هویت انقلابی از حد متوسط (۳) پایین‌تر است در حالی که هویت دینی و ملی از حد متوسط نیز بالاتر هستند. در پاسخ به سؤال دوم، این نتیجه به دست آمده است که بین هویت ملی، دینی و انقلابی دانش‌آموزان با هم رابطه مثبت و معنی‌دار وجود دارد؛ یعنی هرچه یکی از انواع هویت در فرد قوی‌تر باشد به همان اندازه هویت دیگر هم قوی‌تر می‌شود. بیشترین رابطه بین هویت دینی و هویت انقلابی به میزان ۰/۷۵۸ می‌باشد. پاسخ سؤال سوم نیز به این صورت مشخص شده است که از بین متغیرهای پیش‌بین، هویت دینی گرایش شناختی و هویت دینی گرایش عاطفی توانایی پیش‌بینی هویت انقلابی دانش‌آموزان را ندارند؛ اما هویت دینی گرایش رفتاری و هر سه گرایش هویت ملی قابلیت پیش‌بینی هویت انقلابی دانش‌آموزان را دارند؛ یعنی متغیرهای هویت دینی گرایش شناختی و هویت دینی گرایش عاطفی، بر خلاف هویت دینی گرایش رفتاری و سه گرایش هویت ملی، تاثیرگذار قابلی در تبیین هویت انقلابی دانش‌آموزان نیستند.

فهرست منابع

۱. قرآن کریم
۲. امینی، محمد؛ رحیمی، حمید و مزروعی، حسن (۱۳۹۳)، تحلیل و ارزیابی هویت ملی و دینی دانشجویان دانشگاه کاشان و علوم پزشکی کاشان، فرهنگ در دانشگاه اسلامی، ۴(۲)، ۴۳۴-۴۱۳.
۳. امینی، محمد؛ رحیمی، حمید و نعمت‌اللهی، حمید (۱۳۹۶)، بررسی وضعیت ابعاد هویت دینی و ملی دانشجویان (مورد مطالعه: دانشگاه کاشان)، آموزش عالی، ۱۰(۳۹)، ۱۸۲-۱۵۷.
۴. پروانه، فرهاد؛ ابراهیم‌زاده، عیسی و نظری، داریوش (۱۳۹۵)، بررسی میزان توجه به مؤلفه‌های هویت انقلابی در کتاب‌های درسی تاریخ دوره تحصیلی متوسطه (رشته‌های علوم پایه) از سال ۱۳۵۷ تا ۱۳۸۸، مطالعات انقلاب اسلامی، ۱۳(۴۴)، ۴۲-۲۹.
۵. باقریان‌فر، مصطفی؛ سیادت، علی و لهراسبی، یعقوب (۱۳۹۷)، تبیین مؤلفه‌های هویت اجتماعی دانشجویان بر اساس استفاده از برنامه‌های پیام‌رسان موبایلی (مورد مطالعه: دانشجویان کارشناسی دانشگاه اصفهان)، جامعه‌شناسی کاربردی، ۲۹(۴)، ۹۸-۷۹.
۶. جعفری، حسنعلی و مهرداد، حسین (۱۳۹۱)، بررسی رابطه بین ترجیحات نظام ارزشی و هویت اجتماعی دانشجویان، فصلنامه مطالعات جامعه‌شناختی جوانان، ۳(۷)، ۲۴-۹.
۷. حیدری، آرمان و رمضان‌باصری، عباس (۱۳۹۴)، بررسی رابطه جهت‌گیری ارزشی مدرن با هویت دینی و مقایسه جنسیتی آن (مورد مطالعه: دانش‌آموزان متوسطه شهر مرودشت)، جامعه‌پژوهی فرهنگی، ۶(۴)، ۵۶-۲۹.
۸. آیت‌الله العظمی خامنه‌ای، سیدعلی (۱۳۹۷/۲/۱۹)، بیانات رهبر معظم انقلاب اسلامی در دانشگاه فرهنگیان، پایگاه اطلاع‌رسانی دفتر حفظ و نشر آثار حضرت آیت‌الله العظمی سید علی خامنه‌ای (مدظله‌العالی)، <https://www.farsi.khamenei.ir>.
۹. آیت‌الله العظمی خامنه‌ای، سیدعلی (۱۳۷۹/۱۲/۸)، بیانات رهبر معظم انقلاب اسلامی در دیدار اعضای اتحادیه‌های انجمن‌های اسلامی دانش‌آموزان و مسئولان امور تربیتی سراسر کشور، پایگاه اطلاع‌رسانی دفتر حفظ و نشر آثار حضرت آیت‌الله العظمی سیدعلی خامنه‌ای (مدظله‌العالی)، <https://www.farsi.khamenei.ir>.

۱۰. آیت الله العظمی خامنه‌ای، سیدعلی (۱۳۶۸/۳/۲۳)، **بیانات رهبر معظم انقلاب اسلامی در مراسم بیعت دانشجویان**، پایگاه اطلاع‌رسانی دفتر حفظ و نشر آثار حضرت آیت الله العظمی سیدعلی خامنه‌ای (مدظله‌العالی)، <https://www.farsi.khamenei.ir>.
۱۱. آیت الله العظمی خامنه‌ای، سیدعلی (۱۳۹۰/۷/۲۵)، **بیانات رهبر معظم انقلاب اسلامی در اجتماع مردم پاوه**، پایگاه اطلاع‌رسانی دفتر حفظ و نشر آثار حضرت آیت الله العظمی سیدعلی خامنه‌ای (مدظله‌العالی)، <https://www.farsi.khamenei.ir>.
۱۲. آیت الله العظمی خامنه‌ای، سیدعلی (۱۳۸۷/۲/۱۶)، **بیانات رهبر معظم انقلاب اسلامی در دیدار مردم کازرون**، پایگاه اطلاع‌رسانی دفتر حفظ و نشر آثار حضرت آیت الله العظمی سیدعلی خامنه‌ای (مدظله‌العالی)، <https://www.farsi.khamenei.ir>.
۱۳. آیت الله العظمی خامنه‌ای، سیدعلی (۱۳۷۹/۲/۲۳)، **بیانات رهبر معظم انقلاب اسلامی در خطبه‌های نماز جمعه تهران**، پایگاه اطلاع‌رسانی دفتر حفظ و نشر آثار حضرت آیت الله العظمی سیدعلی خامنه‌ای (مدظله‌العالی)، <https://www.farsi.khamenei.ir>.
۱۴. آیت الله العظمی خامنه‌ای، سیدعلی (۱۳۷۸/۶/۱۳)، **بیانات رهبر معظم انقلاب اسلامی در دیدار دانشجویان و دانش‌آموزان بسیجی طرح ولایت**، پایگاه اطلاع‌رسانی دفتر حفظ و نشر آثار حضرت آیت الله العظمی سیدعلی خامنه‌ای (مدظله‌العالی)، <https://www.farsi.khamenei.ir>.
۱۵. آیت الله العظمی خامنه‌ای، سیدعلی (۱۳۹۷)، **بیانه گام دوم انقلاب اسلامی**.
۱۶. رشادی، منوچهر و حیدرخانی، هابیل (۱۳۹۳)، **مطالعه میزان گرایش جوانان به مبانی هویت فرهنگی انقلاب اسلامی و عوامل اجتماعی موثر بر آن**، **پژوهشنامه انقلاب اسلامی**، ۳(۱۰)، ۱-۲۶.
۱۷. رجایی، فرهنگ (۱۳۸۲)، **مشکله هویت ایرانیان امروز (ایفای نقش در عصر یک تمدن و چند فرهنگ)**، چاپ دوم، تهران: نی.
۱۸. رفیعی، حسن (۱۳۸۲)، **اریکسون: فرزند خود و معیار هویت**، تهران: انتشارات دانژه.
۱۹. زکی، محمدعلی (۱۳۹۵)، **اینترنت و هویت در ایران**، **اطلاع‌رسانی و ارتباطات**، ۳(۱۲)، ۱۸۵-۲۰۶.

۲۰. سند تحول بنیادین آموزش و پرورش (۱۳۹۰)، شورای عالی انقلاب فرهنگی.
۲۱. شرفی، محمدرضا (۱۳۹۶)، *جوان و بحران هویت*، چاپ ۸، تهران: سروش.
۲۲. غریب‌زاده، رامین و حسین‌پور، رضا (۱۳۹۸)، *ارزیابی هویت دانشجویان مبتنی بر ارزش‌های انقلاب اسلامی*، به راهنمایی: رضا حسین‌پور، دانشگاه جامع امام حسین (ع).
۲۳. کلاتری، عبدالحسین؛ عزیزی، جلیل و زاهد زاهدانی، سعید (۱۳۸۸)، *هویت دینی و جوانان* (نمونه‌ی آماری جوانان شهر شیراز)، *تحقیقات فرهنگی*، ۲(۶)، ۱۴۱-۱۲۵.
۲۴. لطف‌آبادی، حسین و نوروزی، وحیده (۱۳۸۳)، *بررسی چگونگی نگرش دانش‌آموزان دبیرستانی و پیش‌دانشگاهی ایران به جهانی شدن و تأثیر آن بر ارزش‌ها و هویت دینی و ملی آنان*، *فصلنامه نوآوری‌های آموزشی*، ۳(۹)، ۱۱۹-۸۸.
۲۵. محمدی، محسن، توکلی، یعقوب (۱۳۹۴)، *تأثیر انقلاب بر ارزش‌های اجتماعی؛ از فردگرایی تا جمع‌گرایی*، *پاسداری فرهنگی انقلاب اسلامی*، ۵(۱۱)، ۱۳۷-۱۰۱.
۲۶. محمودی، سیروس (۱۳۹۷)، *تحلیل محتوای کتاب‌های درسی دوره ابتدایی و متوسطه اول از نظر توجه به مؤلفه‌های هویت انقلابی*، *پژوهشنامه انقلاب اسلامی*، ۸(۱)، ۴۶-۲۹.
۲۷. نیکروی، حمید (۱۳۹۲)، *ارزیابی هویت ملی دانش‌آموزان پایه ششم ابتدایی شهر یاسوج در سال تحصیلی ۱۳۹۲-۱۳۹۱*، به راهنمایی: زهره اسمعیلی، دانشگاه پیام نور مرکز تهران جنوب، کارشناسی ارشد رشته‌ی علوم تربیتی.
28. Berzonsky, M. D. (1990), Self-construction over the life-span: A process perspective on identity formation. In G. J. Neimeyer & R. A. Neimeyer (Eds.), *Advances in personal construct psychology Vol. 1*, pp. 155-186, Greenwich, CT: JAI Press, Inc.
29. Berzonsky, M. D. (2003), Identity style and well-being: Does commitment matter? *International Journal of Theory and Research*, (1)3, pp. 131-142.
30. Kroger, J. (1996), *Identity in Adolescence: The Balance Between Self and Other*. London: Routledge press.